

Επιστημονικό Άρθρο

Η Μοναρχία στην Ελλάδα

Γρηγόριος Θ. Παπανίκος

Πρόεδρος, Αθηναϊκό Ίδρυμα Παιδείας και Έρευνας (ATINER)

Ο θάνατος του Έλληνα βασιλιά Κωνσταντίνου Β' (10 Ιανουαρίου 2023) αποτελεί την αφορμή για να γίνει μία αξιολόγηση της ιστορικής εμπειρίας της βασιλείας στην Ελλάδα. Στο παρόν άρθρο εκφράζονται απορίες, τίθενται ερωτήματα και γίνονται υποθέσεις που βασίζονται σε ιστορικά δεδομένα που καλούνται οι επιστήμονες ιστορικοί να διερευνήσουν. Ως παράδειγμα μιας τέτοιας διερεύνησης, εξετάζεται η υπόθεση της διαφοράς της ποιότητας της δημοκρατίας μεταξύ βασιλευόμενων και αβασίλευτων καθεστώτων που επικρατούν σήμερα στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης. Στη συνέχεια, η έμφαση δίνεται στους Έλληνες βασιλείς, από τον πρώτο έως τον τελευταίο. Τέλος, επιχειρείται μία αξιολόγηση της τρέχουσας ελληνικής περιόδου της αβασίλευτης δημοκρατίας, 1974-2023.

Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα, Ευρώπη, Βασιλεία, Δημοκρατία, Μοναρχία, Κωνσταντίνος Β'

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εγείρει απορίες, θέτει ερωτήματα και κάνει υποθέσεις που αφορούν την εμπειρία της βασιλείας στην Ελλάδα, από τον πρώτο βασιλιά Όθωνα έως τον τελευταίο βασιλιά Κωνσταντίνο Β'. Αφιερώνω περισσότερες σκέψεις στον τελευταίο βασιλιά, διότι ο θάνατός του υπήρξε η αφορμή για να γραφτεί αυτό το κείμενο εργασίας. Είναι δε ο τελευταίος βασιλιάς που με τις πράξεις ή τις παραλείψεις του έθεσε τέλος στο θεσμό της βασιλείας στην Ελλάδα, τουλάχιστον στο άμεσο ιστορικό μέλλον. Επιχειρώ μάλιστα και μία σύγκριση της πρόσφατης ιστορικής περιόδου με την εμπειρία των προέδρων της ελληνικής δημοκρατίας. Εδώ καθοριστικό κριτήριο είναι ο ρόλος του βασιλιά ή προέδρου ως αρχηγού του ελληνικού κράτους στην προώθηση των εθνικών ζητημάτων στο εξωτερικό. Εξάλλου δεν έχει και άλλες σοβαρές συνταγματικές αρμοδιότητες.

Η εργασία οργανώνεται σε επτά μέρη, συμπεριλαμβανομένης της παρούσης εισαγωγής. Στο επόμενο μέρος της εργασίας δίνω ένα παράδειγμα στατιστικού ελέγχου μιας υπόθεσης περί βασιλευόμενης και αβασίλευτης δημοκρατίας, χρησιμοποιώντας δεδομένα από 31 αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, εκ των οποίων 27 είναι μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προσθέτω σ' αυτές τη Μεγάλη Βρετανία, τη Νορβηγία, την Ελβετία και την Ισλανδία. Το δείγμα αυτών των χωρών χωρίζεται σε βασιλευόμενες και αβασίλευτες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες και ελέγχεται η υπόθεση της σχέσης τους με την ποιότητα δημοκρατίας που επικρατεί στις χώρες τους, όπως αυτή μετράται με το γνωστό δείκτη του Economist Intelligence Unit (EIU).¹ Τα αποτελέσματα της στατιστικής

¹<https://www.eiu.com/n/democracy-index-2021-less-than-half-the-world-lives-in-a-democracy/>

ανάλυσης δεν διαψεύδουν την υπόθεση ότι οι βασιλευόμενες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες έχουν, κατά μέσο όρο, καλύτερη ποιότητα δημοκρατίας από ό,τι οι αβασίλευτες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Το βασικό ερώτημα είναι γιατί συμβαίνει αυτό; Έργο λαμπρό για τους επιστήμονες της πολιτικής και της ιστορίας.

Το τρίτο μέρος της εργασίας εξετάζει τη βασιλεία στην Ελλάδα από τον πρώτο μέχρι τον τελευταίο μονάρχη. Η υπόθεση που γίνεται είναι η εξής: η βασιλευόμενη ή η αβασίλευτη δημοκρατία εξυπηρετούσε καλύτερα τον εθνικό στόχο της επέκτασης των ελληνικών συνόρων; Τα ιστορικά δεδομένα δείχνουν ότι η Ελλάδα μεγάλωνε επί βασιλείας είτε με πόλεμο (λ.χ. Βαλκανικοί Πόλεμοι) είτε με απλές παραχωρήσεις μετά από απαίτηση των ίδιων των βασιλέων της Ελλάδος (λ.χ. ενσωμάτωση των Ιονίων Νήσων κατά απαίτηση του Γεωργίου Α'). Η εξήγηση γιατί συνέβη αυτό επαφίεται στην ιστορική έρευνα αν και κάποιες σκέψεις εκφράζονται και στην παρούσα εργασία.

Το τέταρτο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στη βασιλεία του τελευταίου βασιλιά της Ελλάδος Κωνσταντίνου Β' την περίοδο 1964-1967 (συνολικά 45 μήνες). Μια περίοδο που ακόμη δεν έχει ξεχαστεί από τον ελληνικό λαό και οι περισσότερες αναλύσεις κυριαρχούνται περισσότερο από το θυμικό παρά από τη λογική της ιστορικής επιστημονικής έρευνας. Απορίες δημιουργούνται τόσο για τις πράξεις και τις παραλείψεις ακόμη και της συμπεριφοράς του ίδιου του βασιλιά όσο και γι' αυτή των πολιτικών ηγετών εκείνης της περιόδου. Αυτή η τριετία είναι πολύ σημαντική, διότι οδήγησε στη δικτατορία που δεν ήταν και το ότι χειρότερο. Η Ελλάδα είχε γνωρίσει πολλές δικτατορίες και κινήματα στο παρελθόν. Το χειρότερο ήρθε μετά. Η απριλιανή δικτατορία οδήγησε τη χώρα στην εθνική τραγωδία της Κύπρου, που έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι συντελέστηκε όταν πλέον και επίσημα είχε καταργηθεί η βασιλεία στην Ελλάδα με το δημοψήφισμα του 1973. Εκ των πραγμάτων είχε καταργηθεί το 1967. Με άλλα λόγια αυτή η εθνική καταστροφή δεν χρεώνεται στη βασιλεία. Και αυτό έχει τη σημασία του, διότι πολλοί χρεώνουν τη μικρασιατική καταστροφή στη βασιλεία και «αθρώνουν» τον Ελευθέριο Βενιζέλο (Νικολούδης, 2021).

Το πέμπτο μέρος της εργασίας εξετάζει τα αποτελέσματα των δύο δημοψηφισμάτων που έγιναν το 1973 και το 1974 με αντικείμενο το πολιτειακό. Και στα δύο δημοψηφίσματα, ο ελληνικός λαός αποφάσισε μεταξύ βασιλευόμενης ή αβασίλευτης δημοκρατίας. Και στα δύο ο ελληνικός λαός υπερψήφισε την πρόταση της αβασίλευτης δημοκρατίας. Έχει ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι η διαφορά στα ποσοστά υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας μεταξύ των δύο δημοψηφισμάτων δεν ήταν μεγάλη αν και από στατιστικής άποψης ήταν σημαντική. Η δικτατορία έδωσε μεγαλύτερο ποσοστό απόρριψης το 1973 από ό,τι η δημοκρατία το 1974 και αυτό πρέπει να εξηγηθεί από την ιστορική επιστημονική έρευνα. Κάποιες εξηγήσεις επιχειρούνται και στην παρούσα εργασία.

Το έκτο μέρος θέτει επί τάπητος το θέμα της αναπόφευκτης σύγκρισης που πρέπει να κάνει η ιστορική έρευνα για τα επιτεύγματα των προέδρων της ελληνικής δημοκρατίας από το 1974 μέχρι σήμερα με τα επιτεύγματα των βασιλέων που προηγήθηκαν ως αρχηγοί του ελληνικού κράτους και του στρατού. Η σύγκριση μπορεί να γίνει μόνο με κριτήρια. Αυτά που προτείνονται είναι (α) η

επίτευξη εθνικών στόχων (β) η διατήρηση μιας σχετικά ομαλής πολιτικής (κοινοβουλευτικής) σταθερότητας και (γ) η ισχυρή εκπροσώπηση της χώρας στο εξωτερικό για την προώθηση εθνικών θεμάτων.

Στο τελευταίο μέρος δίνονται τα συμπεράσματα της εργασίας.

Δημοκρατία και Προοδευτική Διακυβέρνηση δεν Κινδυνεύουν από τη Βασιλεία

Η δημοκρατία, όπως την έχω εξετάσει σε μία σειρά άρθρων και βιβλίων, δεν εξαρτάται από το πολιτειακό σύστημα.² Μία γνήσια αντιπροσωπευτική (κοινοβουλευτική) δημοκρατία, όπως αυτή που ισχύει στις αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, δεν κινδυνεύει από βασιλιάδες. Ούτε και η εφαρμογή κεντροαριστερών (προοδευτικών) πολιτικών εμποδίζεται από το πολίτευμα της βασιλευόμενης δημοκρατίας. Αυτό μας διδάσκει η εμπειρία της Ευρώπης αλλά και άλλων χωρών.

Ποιος άραγε αμφισβητεί ότι το καλύτερο κράτος πρόνοιας το έχουν οι σκανδιναβικές χώρες, με εξέχον παράδειγμα τη Σουηδία; Με εξαίρεση τη Φινλανδία, όλες οι άλλες χώρες (Σουηδία, Δανία, Νορβηγία) έχουν βασιλεία. Ακόμη και η Αγγλία, με το φημισμένο δημόσιο σύστημα υγείας, έχει βασιλεία. Και οι λεγόμενες κάτω χώρες (Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο), λόγω γεωγραφικού υψομέτρου αλλά «άνω» χώρες αν ληφθούν υπόψη οι οικονομικές και οι κοινωνικές τους επιδόσεις, έχουν όλες τους συνταγματική μοναρχία.

Ωστόσο, το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό των ΗΠΑ και του Καναδά που έχει ομοσπονδιακή βασιλευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ο Καναδάς έχει ένα από τα πιο προοδευτικά κεντροαριστερά συστήματα, κακέκτυπη αντιγραφή του οποίου ήταν και το πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ που έφερε και παρουσίασε ο Ανδρέας Παπανδρέου με την ίδρυση του ΠΑΣΟΚ το 1974.³ Η σπουδαιότητα του καναδικού κοινωνικού μοντέλου φαίνεται ακόμη μεγαλύτερη όταν συγκρίνεται με το κράτος πρόνοιας των ΗΠΑ, μίας χώρας που με αυταρέσκεια αποκαλεί τον εαυτό της ως την καλύτερη δημοκρατία του κόσμου και της οποίας η επανάσταση επηρέασε τόσες άλλες επαναστάσεις ανά την υφήλιο, συμπεριλαμβανομένων της Γαλλικής και της Ελληνικής επανάστασης. Παρεμπιπτόντως, στη σχετική κατάταξη του Economist Intelligence Unit, η ποιότητα της δημοκρατίας των ΗΠΑ υπολείπεται αυτής του Καναδά.

Το πρώτο συνεπώς δεδομένο (ιστορική αλήθεια) είναι ότι η βασιλεία δεν εμποδίζει απαραίτητα την εφαρμογή ενός κεντροαριστερού (προοδευτικού) προγράμματος. Το φαινόμενο αυτό απαιτεί ιστορικές επιστημονικές μελέτες. Γιατί χώρες με βασιλεία είναι πιο προοδευτικές από ό,τι οι χώρες που δεν έχουν βασιλεία; Η γιατί η Ελλάδα που είχε βασιλεία δεν τα κατάφερε τόσο καλά όσο η Δανία; Η Δανία έχει ενδιαφέρον, διότι ο δανέζικος βασιλικός οίκος έχει δεσμούς αίματος με τον ελληνικό βασιλικό οίκο. Κάποιος πρωθυπουργός αναφώνουσε,

²Βλ. Παπανίκος (2020β), Papanikos (2022a, 2022b, 2017, 2016, 2011) και τα σχόλια από τους Meydani (2022) και Petratos (2022).

³Για το ΠΑΣΟΚ έχω γράψει πλήθος άρθρων και βιβλίων, βλ., για παράδειγμα, τα δύο βιβλία, Παπανίκος (2014, 2019).

ανοήτως, ότι θα κάνει την Ελλάδα Δανία του Νότου. Δεν εννοούσε φυσικά ότι θα άλλαζε το πολίτευμα της χώρας και από αβασίλευτη θα το έκανε βασιλευόμενη δημοκρατία. Φαίνεται ότι η βασιλεία αυτή καθ' αυτή δεν μπορεί να εξηγήσει τις διαφορές. Τουλάχιστον αυτή φαίνεται να είναι η εμπειρία των χωρών της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Ψευδοσυσχέτιση, θα έλεγε κάποιος. Ίσως ναι, ίσως και όχι. Πάντως ως θέμα έχει ενδιαφέρον και απαιτεί μία σοβαρή επιστημονική έρευνα, η οποία θα πρέπει να γίνει χωρίς προκαταλήψεις.

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει 31 ευρωπαϊκές χώρες, 27 της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 4 εκτός αυτής που είναι αναπτυγμένες (Μεγάλη Βρετανία, Νορβηγία, Ισλανδία και Ελβετία). Οι 8 χώρες έχουν βασιλευόμενη δημοκρατία και οι υπόλοιπες αβασίλευτη δημοκρατία. Συνολικά ο δείκτης δημοκρατίας αφορά 167 χώρες. Οι 31 ευρωπαϊκές χώρες ήταν στις πρώτες 61 θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης με πρώτη τη Νορβηγία που κατετάγη παγκόσμια πρώτη και τελευταία τη Ρουμανία που κατετάγη στην 61^η θέση στον κόσμο σε ό,τι αφορά την ποιότητα της δημοκρατίας της.

Η Νορβηγία έχει βασιλευόμενη δημοκρατία και κατετάγη πρώτη. Η Φινλανδία έχει αβασίλευτη και κατετάγη δεύτερη στη σχετική λίστα. Οι οκτώ χώρες του δείγματος που έχουν βασιλεία κατετάγησαν στις 36 πρώτες θέσεις από τις 167 χώρες που συμπεριελήφθησαν στον δείκτη. Στις πρώτες δέκα χώρες της Ευρώπης, οι μισές είναι βασιλευόμενες δημοκρατίες.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από αυτές τις πρώτες δέκα χώρες είναι ότι το πολίτευμα δεν φαίνεται να επηρεάζει την ποιότητα της δημοκρατίας. Και αυτό ως γεγονός έχει τη σημασία του και θα πρέπει να εξετασθεί. Φυσικά το στοιχείο αυτό μπορεί να αναλυθεί και διαφορετικά, δηλαδή ως αναλογίες στο σύνολο των χωρών που συμμετέχουν. Στο σύνολο των 31 χωρών, οι 8 είχαν βασιλευόμενη δημοκρατία και οι 23 αβασίλευτη δημοκρατία. Από τις 8 βασιλευόμενες, οι 5 ήταν μέσα στις 10 καλύτερες ή το 62,5%. Από την άλλη πλευρά, οι 5 χώρες των αβασίλευτων δημοκρατιών, που ανήκουν στις 10 καλύτερες, αντιστοιχούν μόλις στο 22% του συνόλου των χωρών. Αυτό από μόνο του λέει κάτι το οποίο γίνεται πιο εμφανές με τον έλεγχο των υποθέσεων των στατιστικών διαφορών που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.

Πώς διαφέρουν οι αβασίλευτες από τις βασιλευόμενες δημοκρατίες; Ο Πίνακας 2 μπορεί να δώσει μία απάντηση σε αυτό το ερώτημα. Πρώτον, οι αβασίλευτες δημοκρατίες είχαν ένα μέσο όρο ποιότητας της δημοκρατίας τους 7,68 με άριστα το 10, ενώ οι βασιλευόμενες δημοκρατίες είχαν 8,65, μία διαφορά περίπου μιας μονάδας (0,97). Η τυπική απόκλιση, μια μέτρηση της διασποράς της ποιότητας της δημοκρατίας, ήταν μεγαλύτερη στις αβασίλευτες δημοκρατίες από ό,τι στις βασιλευόμενες δημοκρατίες. Η διαφορά ήταν της τάξης των 0,11 μονάδων. Αντίστοιχες ήταν και οι διαφορές μεταξύ μέγιστων και ελάχιστων τιμών.

Το πιο σημαντικό ερώτημα είναι αν αυτές οι διαφορές μπορούν να θεωρηθούν ως (στατιστικά) σημαντικές. Ο έλεγχος για διαφορά μέσων με την t-κατανομή εκτίμησε ότι η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 1% ($t=2,831$). Συνεπώς δεν μπορεί να διαψευστεί η υπόθεση ότι οι βασιλευόμενες δημοκρατίες έχουν κατά μέσο όρο καλύτερης ποιότητας δημοκρατία από ό,τι έχουν οι αβασίλευτες δημοκρατίες.

Πίνακας 1. Δημοκρατία και Μοναρχία, 2021

	Χώρα	Παγκόσμια Κατάταξη	Δείκτης Δημοκρατίας	Βασιλευόμενη = 1 Αβασίλευτη = 0
1	Νορβηγία	1	9,75	1
2	Φινλανδία	3	9,27	0
3	Σουηδία	4	9,26	1
4	Ισλανδία	5	9,18	0
5	Δανία	6	9,09	1
6	Ιρλανδία	7	9	0
7	Ελβετία	9	8,9	0
8	Ολλανδία	11	8,88	1
9	Λουξεμβούργο	14	8,68	1
10	Γερμανία	15	8,67	0
11	Ηνωμένο Βασίλειο	18	8,1	1
12	Αυστρία	20	8,07	0
13	Γαλλία	22	7,99	0
14	Ισπανία	24	7,94	1
15	Εσθονία	27	7,84	0
16	Πορτογαλία	28	7,82	0
17	Τσεχία	29	7,74	0
18	Ιταλία	31	7,68	0
19	Μάλτα	33	7,57	0
20	Ελλάδα	34	7,56	0
21	Σλοβενία	35	7,54	0
22	Βέλγιο	36	7,51	1
23	Κύπρος	37	7,43	0
24	Λετονία	38	7,31	0
25	Λιθουανία	40	7,18	0
26	Σλοβακία	45	7,03	0
27	Πολωνία	51	6,8	0
28	Βουλγαρία	53	6,64	0
29	Κροατία	56	6,5	0
30	Ουγγαρία	56	6,5	0
31	Ρουμανία	61	6,43	0

Πηγή: Economist Intelligence Unit (2021) <https://www.eiu.com/n/democracy-index-2021-less-than-half-the-world-lives-in-a-democracy/>.

Αυτό από μόνο του γεννά μία σειρά από απορίες. Δημοκρατία σημαίνει επιλογή αρχόντων, όπως είναι ο πρόεδρος και ο πρωθυπουργός. Μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις δεν επιτρέπονται πλέον των δύο θητειών, όπως στις ΗΠΑ (ο πρόεδρος εκλέγεται άμεσα με καθολική ψηφοφορία) και την Ελλάδα (ο πρόεδρος εκλέγεται έμμεσα από τη βουλή). Ο βασιλιάς δεν εκλέγεται και ο διάδοχός του είναι μέλος της οικογένειάς του. Κάποιοι θα ανέμενε ότι οι αβασίλευτες

δημοκρατίες θα είχαν καλύτερη (περισσότερη) δημοκρατία από ό,τι οι βασιλευόμενες.⁴ Δεν φαίνεται να έχουν.

Πίνακας 2. Σύγκριση της Ποιότητας της Δημοκρατίας μεταξύ Βασιλευόμενων και Αβασίλευτων Δημοκρατιών

	Βασιλευόμενη Δημοκρατία	Αβασίλευτη Δημοκρατία	Διαφορά
Μέσος Όρος	8,65	7,68	0,97
Τυπική Απόκλιση	0,75	0,86	-0,11
Ελάχιστη Τιμή	7,51	6,43	1,08
Μέγιστη Τιμή	9,75	9,27	0,48
Μέγεθος Δείγματος	8	23	
t -τιμή για Διαφορά Μέσων	2,831 (0,0083)		

Πώς μπορούν να εξηγηθούν αυτές οι διαφορές; Απαιτείται μία θεωρητική εξήγηση που δικαιολογεί αυτή τη διαφορά μεταξύ της βασιλευόμενης και αβασίλευτης δημοκρατίας. Η ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα μπορεί να είναι μία εξήγηση. Οι βασιλείς εκπαιδεύονται από τα γεννοφάσκια τους για να βασιλέψουν. Αποτελεί μία επένδυση της πολιτείας. Αν γίνει σωστά, τότε οι καρποί είναι μία καλύτερη πολιτεία (πιο δημοκρατική) από ό,τι η αβασίλευτη δημοκρατία.

Είναι μία πιθανή εξήγηση αλλά η ιστορική έρευνα πρώτα πρέπει να καταλήξει σε ένα θεωρητικό υπόδειγμα και μετά να ελεγχθεί εμπειρικά από όλα τα διαθέσιμα ιστορικά στοιχεία. Ακόμη και περιπτωσιολογικές ιστορικές μελέτες μπορούν να συμβάλλουν τόσο στη θεωρητική όσο και στην εμπειρική έρευνα. Τα παρακάτω μέρη της παρούσης εργασίας μπορεί να θεωρηθούν ότι αποτελούν μία ανάλυση της περίπτωσης της Ελλάδος αν και είναι πολύ ελλιπής.

Επί Βασιλείας Αυξήθηκε η Έκταση της Ελλάδος

Όπως σοφά είχε προβλέψει ο Αδαμάντιος Κοραΐς, η επανάσταση του 1821, λόγω της αμάθειας του ελληνικού λαού, θα οδηγούσε τη χώρα στην αγκαλιά ευρωπαϊκών δυνάμεων, οι οποίες θα ζητούσαν την εγκαθίδρυση ενός πολιτειακού συστήματος όμοιου με το δικό τους.⁵ Έτσι και έγινε. Αγγλία, Ρωσία και Γαλλία, μετά από αίτημα των ίδιων των Ελλήνων που υπεβλήθη μετά τη δολοφονία του Ιωάννη Καποδίστρια, αποφάσισαν για τη βασιλεία με μονάρχη που θα προερχόταν από κάποιον ευρωπαϊκό οίκο εκτός από τους δικούς τους.

Αυτό δεν ήταν απαραίτητα κακό. Το αντίθετο μάλιστα. Οι διάφοροι βασιλείς έβλεπαν ότι η έκταση του βασιλείου τους ήταν πολύ μικρή και ήθελαν να την

⁴Πρέπει να υπογραμμίσω ότι δεν είναι όλες οι βασιλευόμενες δημοκρατίες το ίδιο, τουλάχιστον ιστορικά. Η Ελληνική εμπειρία δείχνει το κακό πρόσωπο της βασιλείας, παρά τους περιορισμούς που έθεταν τα εκάστοτε συντάγματα της χώρας (Σταμέλος, 2023).

⁵Βλ. Παπανίκος (2021). Το ρόλο των ξένων δυνάμεων στην Ελληνική Επανάσταση του 1821 έχω εξετάσει στο Paraniokos (2022c).

αυξήσουν. Δεν ενδιαφερόντουσαν για την Ελλάδα αλλά για το δικό τους συμφέρον της αρχομανίας. Η πρώτη υπόθεση που θα πρέπει να ερευνηθεί η ιστορία είναι γιατί συνέβη αυτό το αδιαμφισβήτητο γεγονός. Είναι ένα ιστορικό δεδομένο που θα πρέπει οι ιστορικοί να «ψαρέψουν» σύμφωνα με το αφήγημα του ιστορικού Carr, όπως έχω αναλύσει με κάθε λεπτομέρεια στο βιβλίο μου, Papanikos (2020).

Ο Πίνακας 3 αποτυπώνει αυτό το ιστορικό δεδομένο που απαιτεί εξήγηση. Η Ελλάδα μεγάλωσε σε έκταση πάντοτε επί βασιλείας. Και αυτό έγινε πάντοτε αναίμακτα, με εξαίρεση τους βαλκανικούς πολέμους, των οποίων ηγήθηκε ως αρχιστράτηγος του ελληνικού στρατού ο διάδοχος του θρόνου, Κωνσταντίνος Α'. Μία πιθανή εξήγηση, η οποία ωστόσο θέλει επιστημονική διερεύνηση, είναι η στήριξη που παρείχαν οι ξένοι στους Έλληνες βασιλείς, διότι με αυτό τον τρόπο στήριζαν και τα δικά τους συμφέροντα. Μία άλλη συμπληρωματική εξήγηση είναι ό,τι οι Έλληνες βασιλείς ασκούσαν μεγάλη επιρροή στις βασιλικές αυλές της Ευρώπης αφού με μερικές από αυτές είχαν δεσμούς αίματος. Φυσικά οι προσωπικές – συγγενικές σχέσεις βοηθούν αν και δεν είναι το βασικό κίνητρο. Η ιστορική έρευνα μπορεί να δείξει ότι πολύ πιθανόν και οι δύο εκτιμήσεις να είναι σωστές.

Γνωρίζουμε, πάντως, ότι όταν Όθων αποδέχτηκε να γίνει ο πρώτος βασιλιάς των Ελλήνων τα σύνορα δεν είχαν ακόμη οριοθετηθεί παρά τις άοκνες προσπάθειες του Ιωάννη Καποδίστρια. Ο Όθων ζήτησε μεγαλύτερη έκταση που θα περιελάμβανε την Άρτα, το Βόλο, την Κρήτη και τη Σάμο. Τελικά περιορίστηκε στα σύνορα που αναφέρονται στον Πίνακα 3.

Ο Γεώργιος Α' ήταν ο μακροβιότερος βασιλιάς της Ελλάδος αφού βασίλευσε από το 1863 μέχρι τη δολοφονία του στην απελευθερωμένη Θεσσαλονίκη το 1913. Η ιστορία της Ελλάδος ίσως να ήταν διαφορετική αν δεν είχε δολοφονηθεί. Ίσως να είχαμε αποφύγει τον εθνικό διχασμό και τη μικρασιατική καταστροφή. «Αν», που θα έλεγαν και οι αρχαίοι Σπαρτιάτες.

Το ίδιο υποθετικό «αν» μπορεί να γίνει και για την περίπτωση του πρόωρου θανάτου του βασιλέα Παύλου το 1964. Αν δεν είχε πεθάνει, ίσως η Ελλάδα να είχε αποφύγει το βασιλικό πραξικόπημα με τα «Ιουλιανά», τη δικτατορία το 1967, και το πιο σημαντικό απ' όλα, την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 και τη διχοτόμηση του νησιού.⁶ Ωστόσο με τα «αν» δεν γράφεται η ιστορία. Μάλιστα επί βασιλείας Παύλου έγινε η τελευταία αύξηση της έκτασης της Ελλάδος με την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου.

⁶Η διχοτόμηση του νησιού είχε προβλεφθεί στο σχέδιο Άτσεσον που είχαν εκπονήσει οι ΗΠΑ το 1964. Μία χρονιά που σηματοδεύτηκε από τους τουρκικούς βομβαρδισμούς της Κύπρου το Σεπτέμβριο του 1964. Το ότι τελικά επετεύχθη με την τουρκική εισβολή το 1974 δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο και ανεξάρτητο από τις επιθυμίες των ΗΠΑ. Η απορία που έχω είναι γιατί οι Τούρκοι δεν κατάλαβαν όλη την Κύπρο. Τι τους εμπόδιζε; Μία εξήγηση θα μπορούσε να ήταν το σχέδιο Άτσεσον που «έσωσε» την υπόλοιπη Κύπρο, διότι δεν πρόβλεπε κατοχή ολόκληρης της Κύπρου. Κάποια από αυτά τα ζητήματα τα έχω συζητήσει στο Παπανίκος (2022).

Πίνακας 3. Βασιλείς και η Γεωγραφική Επέκταση της Ελλάδος

Βασιλιάς	Περίοδος Βασιλείας	Γεωγραφικές Περιοχές
Όθων Α' (1815-1867)	1832-1862	Κατοχυρώθηκαν τα πρώτα σύνορα της χώρας μέχρι τον Αμβρακικό και το Μαλιακό
Γεώργιος Α' (1845-1913)	1863-1913	Οι Άγγλοι του παραχωρούν «πρόικα» τα Ιόνια Νησιά (1864) μετά από «απαίτησή» του Μετά τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1877-1888), η Θεσσαλία παραχωρείται στην Ελλάδα Απελευθερώνεται η Ήπειρος (1912) και μέρος της Μακεδονίας (1912)
Κωνσταντίνος Α' (1868-1923)	1913-1917 1920-1922	Απελευθερώνεται η Ανατολική Μακεδονία και η Δυτική Θράκη (1913) Ενσωματώνεται η Κρήτη (1913)
Αλέξανδρος (1893-1920)	1917-1920	
Γεώργιος Β' (1890-1947)	1922-1924 1935-1947	
Παύλος (1901-1964)	1947-1964	Ενσωματώνονται τα Δωδεκάνησα (1948)
Κωνσταντίνος Β' (1940-2023)	1964-1967	

Τα παραπάνω ιστορικά γεγονότα απαιτούν επιστημονική έρευνα. Δύο υποθέσεις θα πρέπει να διερευνηθούν: (α) υπάρχουν καλοί και κακοί βασιλείς που επηρέασαν τον ελληνικό εθνικό στόχο της απελευθέρωσης εδαφών που θεωρητικά της ανήκαν από την αρχαιότητα; (β) πόσο σημαντική ήταν η βασιλεία στην Ελλάδα για την αύξηση της έκτασης και ποια ήταν η πραγματική αιτία παραχώρησης αυτών των εδαφών από τις μεγάλες δυνάμεις;

Τα δύο αυτά ερωτήματα απαιτούν καλή τεκμηρίωση που δεν μπορεί να βασισθεί σε αυτοβιογραφίες και συνεντεύξεις των πρωταγωνιστών των διαφόρων περιόδων. Εκτός του ότι κάθε πρόσωπο θέλει να προστατεύσει την υστεροφημία του και παρουσιάζει τα γεγονότα όπως θέλει αυτός, υπάρχει και η απλή περίπτωση να μην έχει κατανοήσει του τι συνέβαινε και ποιος πραγματικά κινούσε τα νήματα όλων αυτών των γεγονότων. Εδώ νομίζω ότι ο ρόλος των μεγάλων λεγομένων δυνάμεων είναι καθοριστικός και από τα συμφέροντα αυτών πρέπει να ξεκινά κάθε ιστορική ανάλυση.

Η Βασιλεία του Κωνσταντίνου Β' (1964-1967)

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ο Β' ανέβηκε στον ελληνικό θρόνο το 1964 σε ηλικία μόλις 24 ετών. Κληρονόμησε μία δύσκολη πολιτική κατάσταση αλλά έγινε αμέσως μέρος του προβλήματος για πραγματικά ανεξήγητους λόγους. Δεν υπήρχε κανένας απολύτως λόγος να μην δεχτεί όλα τα αιτήματα του Γεωργίου Παπανδρέου. Τι αλήθεια φοβόταν; Μήπως όμως δεν ήταν ακριβώς έτσι τα πράγματα και η ιστορική έρευνα θα πρέπει να το εξετάσει με μεγαλύτερη προσοχή;

Το ερώτημα που τίθεται είναι αν ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' είχε τους λόγους του να μην εμπιστεύεται τη στάση του Γεωργίου Παπανδρέου απέναντι στο θεσμό της βασιλείας. Η ιστορική έρευνα θα πρέπει να εξετάσει το θέμα, ρίχνοντας φως και στο ιστορικό παρελθόν του Γεωργίου Παπανδρέου. Από τη μία πλευρά, ο Γεώργιος Παπανδρέου ήταν αγγλόφιλος, όπως και ο μέντοράς του Ελευθέριος Βενιζέλος. Συνεπώς, ο Γεώργιος Παπανδρέου δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί απειλή για το αστικό καθεστώς της Ελλάδος, όπως έδειξε και η σκληρή αγγλόφιλη στάση του στα Δεκεμβριανά του 1944. Εξάλλου ο Γεώργιος Παπανδρέου, γιος παπά (του Ανδρέα Σταυρόπουλου) από τον οποίο προέρχεται και το επώνυμό του μετά από αλλαγή στην οποία προέβη ο ίδιος ο Γεώργιος Παπανδρέου, ήταν γόνος μιας μεσοαστικής οικογένειας που του επέτρεψε να σπουδάσει νομικά στην Αθήνα και να συνεχίσει τις σπουδές του στο Βερολίνο. Μάλιστα παντρεύτηκε την κόρη ενός Πολωνού αριστοκράτη –τη Σοφία Μινέικο–, και δεν θα είχε κανένα λόγο να τον εχθρεύεται ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β'. Αριστοκράτης εξ αγχιστείας ήταν και αυτός. Ο δε Ανδρέας Παπανδρέου αριστοκράτης εξ αίματος. Γιατί να τους φοβάται ο Κωνσταντίνος Β' ότι θα τον διώξουν από το θρόνο;

Ίσως μία άλλη ιστορική λεπτομέρεια να εξηγεί αυτούς του φόβους του. Το βενιζελικό παρελθόν του Γεωργίου Παπανδρέου ίσως να εξηγεί την καχυποψία και εν τέλει την έχθρα του Κωνσταντίνου Β' απέναντι όχι μόνο στον Γεώργιο Παπανδρέου αλλά και στον νεοαφιχθέντα γιο του από τις ΗΠΑ, Ανδρέα Παπανδρέου, ο οποίος ήταν βασιλικότερος του βασιλέως πατρός του σε ό,τι αφορά τα αισθήματα που έτρεφε για τη βασιλεία γενικά –ως αμερικανοτραφής— και για τον Κωνσταντίνο Β' ιδιαίτερα, χωρίς αυτό να τους εμποδίζει να συναντώνται και να τα συζητάνε. Αυτά τα αναφέρουν οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές στα βιβλία τους, βλ. Παπανδρέου (1971) και βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' (2015).

Το 1921, ο Γεώργιος Παπανδρέου κινδύνεψε να σκοτωθεί από φιλοβασιλικούς. Δεν ξεχνιέται εύκολα αυτό. Το 1922 συμμετείχε στο κίνημα Πλαστήρα-Γονατά, ως πολιτικός σύμβουλος της κίνησης, η οποία οδήγησε, εκτός των άλλων, στην κατάργηση της μοναρχίας και στην αρχή της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας. Συνεπώς, δικαίως, θα έλεγε κάποιος, δεν τον εμπιστεύονταν ο βασιλιάς. Αλλά γιατί ο Γεώργιος Παπανδρέου να επιχειρήσει να βλάψει τη βασιλεία γενικά και ιδιαίτερα τον Κωνσταντίνο Β' το 1964; Αν το επιθυμούσε, θα το επιχειρούσε μετά την απελευθέρωση της Ελλάδος. Το γιατί δεν το επιχείρησε τότε, είναι ένα ζήτημα που θα πρέπει να εξετάσει η ιστορική έρευνα. Απλώς για τη δική μου απορία, που εξηγώ παρακάτω, θα πρέπει να τονίσω ότι εκείνη την περίοδο οι Άγγλοι διακαώς επιθυμούσαν την επιστροφή του βασιλιά, κάτι που το κατάφεραν με το δημοψήφισμα του 1946 και αφού είχαν προηγηθεί όσα είχαν προηγηθεί, κυρίως τα Δεκεμβριανά του 1944.

Το 1964 τα πράγματα ήταν κάπως διαφορετικά. Πρώτον, οι Άγγλοι έπαψαν να «προστατεύουν» την Ελλάδα και αντικαταστάθηκαν από τους Αμερικανούς των ΗΠΑ το 1947, οι οποίοι λίγο ενδιαφέρον είχαν για τη βασιλεία γενικά και για τον Κωνσταντίνο Β' ιδιαίτερα.⁷ Δεύτερον, ο Ανδρέας Παπανδρέου, δημοφιλής

⁷Έχει μεγάλο ενδιαφέρον η αναφορά του ίδιου του Κωνσταντίνου Β' για αυτή τη μεταβολή και την παράδοση από την Αγγλία και την παραλαβή από τις ΗΠΑ της ηγεσίας της παγκόσμιας καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων στην αυτοβιογραφία του

γιος του Γεωργίου Παπανδρέου που οι φήμες έφερναν τον τελευταίο ότι ήταν άρρωστος κάτι που επαληθεύτηκε τέσσερα χρόνια αργότερα με το θάνατό του, ήταν εχθρός της μοναρχίας. Αν ήταν η εποχή της αγγλοκρατίας αυτό θα ήταν πρόβλημα. Στην εποχή της αμερικανοκρατίας αυτό μάλλον ήταν πλεονέκτημα για τον Ανδρέα Παπανδρέου που είχε χρηστεί διάδοχος όλης της δημοκρατικής παράταξης.

Τελικά, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' κατάφερε να εκδιώξει προσωρινά το Γεώργιο Παπανδρέου αλλά στις εκλογές του Μαΐου του 1967, η Ένωση Κέντρου και ειδικά η «φράξια» του Ανδρέα Παπανδρέου ετοιμάζονταν να σαρώσει.⁸ Το πραξικόπημα θα έσωζε το βασιλιά από τους Παπανδρέου. Από τα τρία πραξικοπήματα που φαινόταν ότι ετοιμαζόταν, για την κακή του τύχη του βασιλιά του έλαχε το χειρότερο που για πολλούς το οργάνωσε η CIA των ΗΠΑ, χρησιμοποιώντας τους πράκτορες που είχε στον ελληνικό στρατό. Αυτή είναι μία υπόθεση εργασίας που θέλει ιστορική διερεύνηση: πόσα πραξικοπήματα ετοιμαζόντουσαν και γιατί επικράτησε αυτό των συνταγματαρχών;

Επίσης, εξίσου σημαντική είναι και η στάση του βασιλιά Κωνσταντίνου Β'. Για τον βασιλιά αν το ζητούμενο ήταν να απαλλαγεί από τους Παπανδρέου, αυτό το πέτυχε με το πραξικόπημα. Μία υπόθεση για ιστορική έρευνα είναι αν ο βασιλιάς προτιμούσε αυτούς ή κάποιους άλλους, λ.χ. τους στρατηγούς. «Στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι» ή «από το τίποτα καλή και η Παναγιώταυνα», θα σκέφτηκε ο βασιλιάς και όρκισε τους συνταγματάρχες.

Το πρόβλημα που παρουσιάστηκε είναι ότι οι συνταγματάρχες ελάμβαναν εντολές από τα αφεντικά τους και μέσα σε αυτά δεν ήταν ο βασιλιάς. Οι των ΗΠΑ γενικά και ιδιαίτερα εκείνοι της CIA έχουν από το 1776 μία γενικότερη αντιπάθεια σε οτιδήποτε βασιλικό. Λίγο τους ενδιέφερε η τύχη του βασιλιά και γι' αυτό τον άφησαν στην τύχη του. Και αυτή ήταν κακή αλλά όχι και η χειρότερη δυνατή αν αναλογισθούμε τι έπαθε ο κακομοίρης Λουδοβίκος ΙΣΤ' και η γυναίκα του αλλά και όλα τα μέλη της ρωσικής βασιλικής οικογένειας. Ο «δικός» μας μια χαρά τη γλίτωσε.

Μέσα σε λιγότερο από τέσσερα χρόνια (1964-1967) έκανε ορκισμένους εχθρούς από όλο το εύρος των πολιτικών σχηματισμών, από τους χουντικούς μέχρι τον ιστορικό εχθρό της βασιλείας την αριστερά. Το κέντρο δεν τον ήθελε. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν τον ήθελε.⁹ Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος δεν τον

που δημοσιεύτηκε το 2015. Οι βασιλικοί μέχρι το κόκκαλο Άγγλοι παρέδωσαν την Ελλάδα στους μέχρι το κόκκαλο αντιβασιλικούς Αμερικανούς. Το επισημαίνω αυτό με μεγαλύτερη έμφαση στο Παπανίκος (2023α και 2023β) που δημοσιεύονται στο παρόν τεύχος.

⁸Έχει σημασία να διαβαστεί καλά το βιβλίο του Ανδρέα Παπανδρέου που κυκλοφόρησε το 1971 με τίτλο, *Democracy at Gunpoint*. Μεγάλος ενθουσιασμός για τα αναμενόμενα αποτελέσματα των εκλογών του Μαΐου του 1967. Μάλιστα δεν πίστευε ότι θα γίνει πραξικόπημα, διότι θα ξεσηκώνονταν τα πλήθη. Τα ίδια πλήθη που συμμετείχαν στις συγκεντρώσεις του. Με λύπη του διαπίστωσε ο ίδιος, μας τα λέει στο βιβλίο του, ότι τελικά δεν κουνήθηκε φύλλο και η ζωή συνεχίστηκε κανονικά.

⁹Στην αυτοβιογραφία του που δημοσιεύτηκε το 2015, ο Κωνσταντίνος Β' πνέει τα μένεα ενάντια στον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Για κανέναν άλλο πολιτικό δεν

ήθελε. Οι Αμερικανοί ήταν μάλλον αδιάφοροι αλλά δεν θα τους πείραζε αν ο θεσμός της βασιλείας κατέρρεε αρκεί η Ελλάδα να παρέμεινε προτεκτοράτο τους και προς το παρόν καλός ήταν και ο Παπαδόπουλος.

Όλα αυτά είναι υποθέσεις που πρέπει η ιστορική έρευνα να διερευνήσει. Στο επόμενο μέρος διερευνώ ένα ερώτημα που τίθεται συχνά και η ιστορική έρευνα καλείται να απαντήσει: ποιος έδωσε το βασιλιά Κωνσταντίνο Β' και ποιος κατήργησε τη βασιλεία στην Ελλάδα που ως γεγονός είχε συμβεί και στο παρελθόν, μάλιστα είχε γίνει και τραγούδι: «της αμόνης τα παιδιά διώζανε το βασιλιά», με δημοψήφισμα το 1924 και τα ίδια παιδιά έφεραν το Βενιζέλο, μέχρι να επιστρέψει ο βασιλιάς 11 χρόνια αργότερα με ένα δημοψήφισμα που έκανε το 1935 ένας άλλος Γιώργος δικτάτορας, ο Κονδύλης. Τα αποτελέσματα ήταν συντριπτικά υπέρ της βασιλείας (97,88%).

Αλλά «ποιος έδωσε το βασιλιά Κωνσταντίνο Β';» και «ποιος κατήργησε τη βασιλεία;». Αυτά τα ερωτήματα θα εξετασθούν στο αμέσως επόμενο μέρος της εργασίας.

Ποιος Έδωσε το Βασιλιά Κωνσταντίνο Β' και Κατήργησε τη Βασιλεία;

Εδώ θα επιχειρήσω να δώσω μία εξήγηση που περισσότερο θα πρέπει να θεωρηθεί ως υπόθεση που η ιστορική έρευνα θα πρέπει να διαψεύσει. Στο παρελθόν οι θέσεις, οι πράξεις και οι παραλείψεις των Ελλήνων βασιλέων μπορούσαν να εξηγηθούν, σχεδόν με απόλυτη βεβαιότητα, από τα συμφέροντα των ξένων δυνάμεων που εξυπηρετούσαν.¹⁰

Στην περίπτωση του Κωνσταντίνου Β' δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα εξήγησης. Αυτή είναι η υπόθεση που κάνω για να συνεχίσω τη σκέψη μου. Κανείς εξωτερικός παράγοντας δεν φαίνεται να του ζήτησε να κάνει αυτά που έκανε εκτός αν σκοπίμως τον άφησαν να τα κάνει «μούσκεμα» για να απαλλαγούν από τη βασιλεία στην Ελλάδα.

Η εξήγηση ή καλύτερα η υπόθεση που θα μπορούσε να διερευνηθεί από την επιστημονική ιστορική έρευνα σχετίζεται με την αλλαγή φρουράς των ξένων δυνάμεων στην Ελλάδα, όπως τα έχω εξηγήσει στο Papanikos (2022c) και

εκφράζεται τόσο απαξιωτικά όσο για τον «Εθνάρχη». Και ίσως να μην έχει άδικο αν αληθεύει ότι μετά το δημοψήφισμα του 1974, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής αποκάλυψε τον θεσμό της βασιλείας το «καρκίνωμα» της Ελλάδος. Έχει ενδιαφέρον να εξετασθεί η σύγκρουση των δύο ανδρών τώρα που και οι δύο έχουν αποδημήσει εις Κύριον.

¹⁰Επειδή αυτό ακούγεται συχνά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εξυπηρέτηση ξένων συμφερόντων δεν σημαίνει απαραίτητα και την υπονόμευση των εθνικών συμφερόντων. Δεν σημαίνει προδοσία. Το αντίθετο μάλιστα. Η αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού δεν έγινε από τους ηρωικούς επαναστάτες του 1821, αλλά από τις ξένες δυνάμεις, οι οποίες, απελευθερώνοντας ένα μέρος της Ελλάδος, εξυπηρετούσαν, κατά κύριο λόγο, τα δικά τους συμφέροντα που συμβάδιζαν και με τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα. Όταν δε λέμε ότι επί βασιλείας μεγάλωνε η Ελλάδα αυτό εννοούμε. Οι βασιλείς εξυπηρετούσαν τα ξένα συμφέροντα μαζί φυσικά και τα δικά τους που ήθελαν να άρχουν σ' ένα μεγαλύτερο βασίλειο. Ή όπως σοφά λέγεται, «μαζί με το βασιλικό, ποτίζεται και η γλάστρα».

Παπανίκος (2019, 2020α). Η υπόθεση αυτή αφορά τον παράγοντα των ΗΠΑ. Κατ' αρχήν, οι ΗΠΑ δεν ευνοούν τη βασιλεία, χρησιμοποιώντας τη δική τους εμπειρία με το Γεώργιο Γ' της Αγγλίας που ήταν ο βασιλιάς τους μέχρι την Αμερικανική Επανάσταση το 1776.¹¹ Δεν θέλουν βασιλιάδες αλλά και δεν έχουν κανένα πρόβλημα να συνεργαστούν μαζί τους αν αυτό τους βολεύει. Δεν θα τους υπονομεύσουν αλλά αν «φάνε» το κεφάλι τους από μόνοι τους, δεν θα ρίξουν σανίδα σωτηρίας, όπως έκανε η Αγγλία με τον Έλληνα βασιλιά αμέσως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με την οργάνωση δημοψηφίσματος τόσο δημοκρατικού όσο ήταν και το βουλγάρικο που έδωσε το βασιλιά τους.¹²

Τον βασιλιά Κωνσταντίνο Β' δεν τον έφαγε ούτε η αριστερά ούτε η κεντροαριστερά (Ένωση Κέντρου και ΠΑΣΟΚ). Τη βασιλεία στην Ελλάδα την κατήγγησε η δικτατορία: ουσιαστικά το 1967 και τυπικά το 1973. Το επανέλαβε και η δημοκρατία με τις γνωστές «αδιάβλητες» διαδικασίες της ΕΡΕ που εφάρμοσε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στο δημοψήφισμα του 1974. Η αριστερά και το κέντρο απλά παρακολουθούσαν και απλά έπαιζαν το ρόλο του κομπάρσου ή καλύτερα του ψηφοφόρου.

Σε αντίθεση με τους φιλοβασιλικούς Άγγλους, οι ΗΠΑ ήταν τελείως αδιάφορες και ποτέ δεν θα αναμειγνύονταν να σώσουν ένα βασιλιά από τη στιγμή που δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος κομμουνιστικής εκτροπής. Υπάρχει καμία αμφιβολία σε οποιονδήποτε ότι αν οι ΗΠΑ το 1973 έλεγαν στη δικτατορία να επαναφέρει το βασιλιά, αυτή δεν θα υπάκουε; Απολύτως καμία. Θα υπάκουαν και τα σκυλιά θα ήταν δεμένα.

Για όλους εκείνους τους «ιστορικούς» των καφενείων, θα πρέπει να σημειώσω ότι δεν μπορούν να λένε ότι η δικτατορία του Παπαδόπουλου ήταν τυφλό όργανο των ΗΠΑ (διάβαζε CIA) και από την άλλη να μην δέχονται ότι τη βασιλεία της Ελλάδος την «έφαγαν» οι ΗΠΑ. Εκτός από φονιάδες των λαών, οι Αμερικάνοι είναι και «φονιάδες» των βασιλέων. «Έφαγαν» τον Γεώργιο Γ' της Αγγλίας, και αφού τους άνοιξε η όρεξη «έφαγαν» και τον Κωνσταντίνο Β' της Ελλάδος.

Ας δούμε λίγο τα δεδομένα όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 4. Μία ιστορική έρευνα θα αναδείξει το ερώτημα αν τα δύο δημοψηφίσματα ήταν «δημοκρατικά». Δηλαδή αν όλοι όσοι υποστήριζαν τις δύο απόψεις είχαν τις ίδιες ευκαιρίες να παρουσιάσουν τις θέσεις τους. Λέγεται και ισηγορία. Η φυσική απουσία του Κωνσταντίνου Β' και από τα δύο δημοψηφίσματα, αμέσως-αμέσως, γέρνει την πλάστιγγα εναντίον του. Τα παράπονά του για την απουσία του στο

¹¹Το ότι ο Γεώργιος Γ' τα έκανε «μούσκεμα» με τις αποικίες του δείχνει ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ βασιλέων. Άλλοι είναι ικανοί και άλλοι είναι ανίκανοι ή ακόμη και τρελοί, όπως ήταν η περίπτωση του Γεωργίου Γ'. Αυτός ήταν τρελός και με τη βούλα, αφού στο τέλος δεν την απέφυγε τη διάγνωση της σχιζοφρένειας.

¹²Αν το εύρος της δημοκρατίας κρίνεται και από το εύρος της διαφοράς σε τέτοια δημοψηφίσματα, η Ελλάδα είχε περισσότερη δημοκρατία από τη Βουλγαρία. Την 1^η Σεπτεμβρίου 1946 έγινε το ελληνικό δημοψήφισμα και έδωσε 69% για την επάνοδο του βασιλιά. Μία εβδομάδα αργότερα, 8 Σεπτεμβρίου 1946, έγινε το βουλγάρικο και έδωσε 91,7% υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας. Πώς να το κάνουμε; Η Ελλάδα γέννησε τη δημοκρατία! Δεν θα μπορούσε να μην την έχει.

δεύτερο δημοψήφισμα τα εκφράζει στην αυτοβιογραφία του, όπως την εξετάζω στο Παπανίκος (2023β).

Πίνακας 4. Τα Δύο Δημοψηφίσματα για τη Βασιλεία, 1973 και 1974

Δημοψήφισμα	1973	1974
Κατά της Βασιλείας (ψήφοι)	3870124	3244748
Κατά της Βασιλείας (%)	77,53%	69,18%
Υπέρ της Βασιλείας (ψήφοι)	1064300	1445857
Υπέρ της Βασιλείας (%)	21,32%	30,82%
Άκυρα/Λευκά (ψήφοι)	57608	28889
Άκυρα/Λευκά (%)	1,15%	0,61%
Σύνολο Ψήφων	4992032	4690634

Η διαφορά μεταξύ των δύο δημοψηφισμάτων σε ό,τι αφορά το κατά της βασιλείας είναι 8,35%. Σύμφωνα με το στατιστικό τεστ (z), η διαφορά αυτή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο 1%. Μία ερμηνεία αυτής της διαφοράς θα μπορούσε να ήταν ότι μετράει τη διαφορά στη νόθευση των εκλογών μεταξύ Γεωργίου Παπαδόπουλου και Κωνσταντίνου Καραμανλή σε βάρος του Κωνσταντίνου Β'. Πώς να το κάνουμε, ο Παπαδόπουλος μπορούσε να κινηθεί πιο άνετα και να μετατρέπει πολλά «ΟΧΙ» σε «ΝΑΙ». Είναι γνωστή η εξαιρετική γελοιογραφία του Βασίλη Χριστοδούλου που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «βραδυνή», αμέσως μετά το δημοψήφισμα. Η λεζάντα είχε ως εξής: «Μαθές δεν εματάγινε τέτοιο κουτί ρημάδι, «ΟΧΙ» να ρίχνης το πρωί να βγαίνει «ΝΑΙ» το βράδυ...».

Η δικτατορία, ως δικτατορία που ήταν, άσκησε πίεση στους ψηφοφόρους να ψηφίσουν κατά της βασιλείας. Επίσης, όσοι ήταν υπέρ της βασιλείας, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του βασιλιά, δεν μπορούσαν να κάνουν κανένα εκλογικό αγώνα. Στο δημοψήφισμα του 1974 ήταν ολοφάνερο ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήταν κατά της επιστροφής του Κωνσταντίνου Β'. Δεν του «επέτρεψε» να επιστρέψει στην Ελλάδα για να συντονίσει τον εκλογικό του αγώνα.¹³ Επί δικτατορίας ήταν πιο εύκολο να ψηφίσουν περισσότεροι «πεθαμένοι» από ό,τι στο δημοψήφισμα του 1974. Αυτό ίσως εξηγεί τη διαφορά των 300 χιλιάδων περισσότερων ψηφοφόρων που ψήφισαν στο δημοψήφισμα του 1973 σε σχέση με αυτό του 1974.

Βρίσκω, όμως, και μια άλλη εξήγηση πιο ευλογοφανή. Ας υποθέσουμε ότι και τα δύο δημοψηφίσματα ήταν γνήσια ή είχαν το ίδιο ποσοστό νοθείας, τότε τι θα μπορούσε να εξηγήσει αυτή τη διαφορά; Με άλλα λόγια ποιο θα ήταν εκείνο το γεγονός που θα μείωνε το ποσοστό κατά της βασιλείας; Το σημαντικότερο γεγονός που μεσολάβησε μεταξύ των δύο δημοψηφισμάτων ήταν η Τουρκική εισβολή και κατοχή της Κύπρου.

¹³Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' έκανε πολλά λάθη που καθιστούν τη συμπεριφορά του ανεξήγητη. Αναφέρθηκε ήδη ότι ανεξήγητα τα έβαλε με τον Γεώργιο Παπανδρέου. Δεύτερον, όρκισε τους δικτάτορες και φωτογραφήθηκε μαζί τους. Τρίτον, το 1974 δεν γύρισε αμέσως στην Ελλάδα αφού το Σύνταγμα του 1952 αναγνώριζε αυτόν ως αρχηγό του κράτους και του στρατού. Τι θα του έλεγε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής; Να μην έρθει.

Πολλοί μπορεί να θεώρησαν τη δικτατορία υπεύθυνη και ψήφισαν υπέρ της βασιλείας, διότι υπέθεσαν ότι αν ήταν εδώ ο βασιλιάς, οι Τούρκοι δεν θα τολμούσαν να εισβάλλουν και κυρίως να κατέχουν κυπριακό έδαφος. Και στο παρελθόν οι Τούρκοι (Σεπτέμβριο 1964) είχαν βομβαρδίσει την Κύπρο αλλά δεν τόλμησαν να εισβάλλουν για την κατάκτηση κυπριακού εδάφους. Ο βασιλεύς Κωνσταντίνος Β' στην αυτογραφία του αναφέρεται ότι επί βασιλείας του κατάφερε να αποτρέψει έναν πόλεμο με την Τουρκία, όπως το επισημαίνω στο Παπανίκος (2023β). Ίσως και να έχει δίκιο και αυτό να μεταφράζεται σε μεγαλύτερο ποσοστό για τη βασιλεία στο δημοψήφισμα του 1974.

Η Εμπειρία με τους Προέδρους της Ελληνικής Δημοκρατίας

Στην πολιτική ανάλυση εκείνο που έχει μεγάλη σημασία είναι η σύγκριση. Είναι το τρέχον σύστημα της πολιτειακής οργάνωσης καλύτερο; Σε σχέση με τι; Μία απάντηση μπορεί να δοθεί αν συγκρίνουμε τις περιόδους της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας μεταξύ βασιλείας και μη βασιλείας. Ποιες περιόδους ήταν καλύτερες; Ένα κριτήριο είναι η επίτευξη των εθνικών στόχων, λ.χ., απελευθέρωση περιοχών που ανέκαθεν ήταν ελληνικές. Πότε μεγάλωσε η Ελλάδα περισσότερο; Επί βασιλευόμενης ή αβασίλευτης δημοκρατίας;

Την απάντηση αυτή δίνει ο Πίνακας 3 που παρουσιάστηκε παραπάνω. Μόνο επί περιόδων βασιλευόμενων δημοκρατιών μεγάλωσε η Ελλάδα. Γιατί όμως; Μία εξήγηση ήδη αναφέρθηκε. Οι βασιλιάδες ως «εγκάθετοι»¹⁴ των ξένων δυνάμεων είχαν και τις απαιτήσεις τους. Ήθελαν ένα μεγαλύτερο βασίλειο. Και το πέτυχαν, κυρίως ο Γεώργιος Α' που θήτευσε και τον περισσότερο χρόνο.

Ένα άλλο κριτήριο αξιολόγησης είναι η πολιτική σταθερότητα. Ποιες περιόδους ήταν πιο σταθερές; Αυτές με βασιλευόμενη ή αβασίλευτη δημοκρατία; Στην ελληνική ιστορική εμπειρία από τον πρώτο βασιλιά μέχρι τον τελευταίο, όχι μόνο δεν εξασφαλιζόταν η πολιτική σταθερότητα αλλά ενίσχυαν την πολιτική αστάθεια με μεγαλύτερο κόστος για τα εθνικά συμφέροντα, όπως ήταν η περίπτωση του εθνικού διχασμού μεταξύ φιλοβασιλικών και αντιβασιλικών (φιλοβενιζελικών). Αλλά και η περίοδος της αβασίλευτης δημοκρατίας δεν έλλειψαν οι πολιτικές αστάθειες, ευτυχώς χωρίς να την πληρώσουν τα λεγόμενα εθνικά συμφέροντα. Αυτό κυρίως αφορούσε την εκλογή προέδρου από τη βουλή, η οποία εργαλειοποιήθηκε για τη διενέργεια πρόωρων εκλογών.

Σε αυτή την περίπτωση αδυναμίας εκλογής προέδρου από την τρέχουσα βουλή, η πολιτική σταθερότητα μπορεί να εξασφαλιστεί αν προβλεφθεί στο σύνταγμα ότι η αδυναμία εκλογής προέδρου δεν θα συνεπάγεται διάλυση της βουλής αλλά επέκταση της προεδρίας του υπάρχοντος προέδρου μέχρι τις επόμενες εκλογές όπου θα ισχύουν ακριβώς τα ίδια που ισχύουν και σήμερα. Με αυτό τον τρόπο, θα σταματήσει να γελοιοποιείται η διαδικασία για την αποκόμιση μικροκομματικών ωφελειών όπως αυτές που έκανε ο ΣΥΡΙΖΑ που

¹⁴ Δεν μου αρέσουν τέτοιοι όροι που εξυπηρετούν το θυμικό κάποιων ανθρώπων που έχουν άποψη και την εκφράζουν βροντερά χωρίς να έχουν και τη γνώση για να την τεκμηριώσουν. Και όσο τους λείπει η γνώση, τόσο πιο δυνατά φωνάζουν.

χρησιμοποίησε την εκλογή προέδρου για να δημιουργήσει πολιτική αστάθεια και να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές.

Συναφές με την πολιτική σταθερότητα είναι και η ποιότητα της δημοκρατίας. Όπως αναφέρω στο Papanikos (2022a), η δημοκρατία απαιτεί ισηγορία, ισονομία, ισοκρατία, ισοτέλεια και ισοπολιτεία. Και τα δύο πολιτικά συστήματα δεν ικανοποιούν όλα τα κριτήρια, αλλά, όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο μέρος της εργασίας, η βασιλεύουσα δημοκρατία στην Ευρώπη φαίνεται να σχετίζεται με πιο ποιοτική δημοκρατία από ό,τι η αβασίλευτη δημοκρατία. Οι βασιλείς τα καταφέρνουν καλύτερα από τους προέδρους.

Τελευταίο κριτήριο άφησα τη δυνατότητα που έχουν οι πρόεδροι της Ελληνικής Δημοκρατίας να εκπροσωπήσουν τα συμφέροντα της χώρας στο εξωτερικό. Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει τους Προέδρους της Ελληνικής Δημοκρατίας από το 1974 μέχρι σήμερα. Δεν μπορώ να σκεφτώ ούτε έναν που να έχει έστω και μία ελάχιστη επιρροή σε αυτό που λέμε «διεθνή πολιτική σκηνή», η οποία για όλους τους επιδιωκόμενους σκοπούς λέγεται και «ΗΠΑ».

Όλοι οι πρόεδροι, συμπεριλαμβανομένης και της σημερινής προέδρου, είναι παντελώς άγνωστοι και απουσιάζουν από τα διεθνή πολιτικά φόρα, διότι δεν τους καλούν εκεί που παίζεται το παιχνίδι της διεθνούς πολιτικής. Εξάλλου όλοι τους ήταν νομικοί/δικαστικοί για ένα αξίωμα που η γνώση νομικών είναι παντελώς άχρηστη αφού ο ρόλος του προέδρου δεν έχει καμία απολύτως σχέση με γνώση νομικών ζητημάτων.¹⁵

Ο πρόεδρος της ελληνικής δημοκρατίας πρέπει να έχει γνώση, εμπειρία και κυρίως αναγνώριση από τη διεθνή πολιτική σκηνή. Και βλέποντας τον Πίνακα 5 μόνο δυσθυμία δημιουργεί για όλους όσους κατείχαν αυτό το αξίωμα. Καμία σχέση με την αναγνώριση και δυνατότητα που είχαν οι βασιλείς να προωθούν τα εθνικά ελληνικά ζητήματα. Ποιος μπορεί να σηκώσει το τηλέφωνο και να μιλήσει με τον Πρόεδρο των ΗΠΑ; Όποιος μπορεί κάνει για πρόεδρος της ελληνικής δημοκρατίας.

¹⁵Το τονίζω αυτό διότι πολλοί θεωρούν ότι η νομική παιδεία είναι απαραίτητο προσόν για μία θέση όπως αυτή του προέδρου της δημοκρατίας. Δεν είναι και δεν πρέπει να είναι. Η θέση είναι εξόχως πολιτική (εθνική) και το μόνο κριτήριο είναι η γενικότερη αποδοχή από τον ελληνικό λαό και κυρίως η αναγνώριση από εκείνους που διαμορφώνουν τις λεγόμενες τύχες των μικρών κρατών. Κάποτε όταν ρωτήθηκα ποιος θα έκανε για πρόεδρος, απάντησα αν το κριτήριο είναι η διεθνής αναγνώριση εκεί που μετράει πιο πολύ, τους είπα ένας από τις ΗΠΑ, όπως ο Μάικλ Δουκάκης ή οποιοσδήποτε μπορεί να κάνει καλύτερα αυτή τη δουλειά. Δύο άλλα ονόματα που έρχονται αμέσως στο μυαλό μου είναι του Τζορτζ Στεφανόπουλου και ο Γιώργου Τσουνή. Αν χρειαστεί, ας αλλάξουμε και το Σύνταγμα.

Πίνακας 5. Προέδροι της Ελληνικής Δημοκρατίας

	Πρόεδρος	Περίοδος	Σπουδές
1	Μιχάλης Στασινόπουλος	1974-1975	Νομικά
2	Κωνσταντίνος Τσάτσος	1975-1980	Νομικά
3	Κωνσταντίνος Καραμανλής	1980-1985 1990-1995	Νομικά
4	Χρήστος Σαρτζετάκης	1985-1990	Νομικά
5	Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος	1995-2005	Νομικά
6	Κάρολος Παπούλιας	2005-2015	Νομικά
7	Προκόπης Παυλόπουλος	2015-2020	Νομικά
8	Κατερίνα Σακελλαροπούλου	2020-	Νομικά

Σε συνέχεια της τελευταίας ερώτησης, να κλείσω αυτό το μέρος της εργασίας με μία προβοκατόρικη πρόταση και μία προβοκατόρικη επισήμανση που θα ελέγξει αν στη συνείδηση της πλειονότητας του ελληνικού λαού έληξε το πολιτειακό το 1974 και πλέον βαδίζουμε σε μία κατάσταση που επικρατεί η λογική με την έννοια ότι πλέον όλες μας οι πολιτικές επιλογές θα γίνονται ορθολογικά και τεχνοκρατικά. Αν αυτή είναι η περίπτωση, τότε η καλύτερη πρόταση για τον επόμενο Πρόεδρο της Δημοκρατίας είναι ο Πρίγκηπας Παύλος, ο πρωτότοκος γιος του εκλιπόντος Βασιλέα Κωνσταντίνου Β'. Κανένας άλλος Έλληνας δεν ικανοποιεί καλύτερα το σημαντικό κριτήριο της αναγνωσιμότητας στο εξωτερικό. Έχει παγκόσμιες γνωριμίες και φαίνεται νουνεχής. Έχει και ένα πλεονέκτημα. Έχει ρίζες οικογενειακές από τη Δανία. Ίσως να είναι ένα καλό ξεκίνημα για να γίνουμε η Δανία του Νότου, όπως τόσο πολύ επιθυμούσε το ΠΑΣΟΚ την τελευταία φορά που κυβέρνησε αυτοδύναμα. Επειδή όμως επικρατεί έντονα το θυμικό, αυτή η πρόταση δεν θα τολμήσει κανένας ούτε να την ξεστομίσει και ας είναι ίσως η καλύτερη για τα εθνικά συμφέροντα. Υπάρχουν και άλλοι που πληρούν τα κριτήρια που έθεσα και αναφέρω στην προηγούμενη υποσημείωση.

Το πολιτειακό δεν έχει τελειώσει και για έναν άλλο πιο σημαντικό λόγο. Πόσο δημοκρατικό είναι να απαγορεύεις σ' ένα άλλο εκλογικό σώμα που δεν αποφάσισε το 1974 να αλλάξει την απόφαση αυτή; Το 2054 ο μικρότερος που ψήφισε στο δημοψήφισμα του 1974 θα είναι πλέον των 100 ετών. Γιατί το εκλογικό σώμα του 2054 να δεχτεί το αποτέλεσμα του 1974; Δεν έχει δικαίωμα να επιλέξει το δικό του πολιτειακό σύστημα; Δεν μπορεί να κάνει δημοψήφισμα με το ίδιο ερώτημα του 1974; Αν το 2054 υπάρχει δημοκρατία, φυσικά και έχει το δικαίωμα να το θέσει. Όπως και φυσικά έχει το δικαίωμα να μην το θέσει. Συνεπώς, η λογική λέει ότι το πολιτειακό δεν έκλεισε το 1974, διότι απλά η ιστορία δεν τελείωσε το 1974.

Συμπεράσματα

Η εμπειρία των αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης, αλλά και άλλων χωρών (λ.χ., ΗΠΑ και Καναδάς) αδυνατεί να διαψεύσει την άποψη ότι οι βασιλεύουσες δημοκρατίες έχουν καλύτερη δημοκρατία από τις αβασίλευτες δημοκρατίες. Η άποψη που επικρατεί είναι ότι συμβαίνει το αντίθετο.

Με αυτό ως δεδομένο, η ιστορική έρευνα για την εμπειρία της βασιλείας στην Ελλάδα θα πρέπει να εστιάσει στο τι πήγε στραβά με τους Έλληνες βασιλιάδες. Η παρούσα εργασία, που γράφτηκε με αφορμή το θάνατο του τελευταίου βασιλιά της Ελλάδος, θέτει κάποια ερωτήματα, εκφράζει απορίες και γενικότερα εισηγείται κάποιες υποθέσεις που θα πρέπει να ελεγχθούν με την επιστημονική μέθοδο.

Όπως έχω εξηγήσει στο Papanikos (2020), η ιστορική έρευνα δεν σταματά ποτέ. Τα πάντα ξεκινάνε με μία θεωρητική προσέγγιση, η οποία θα πρέπει να καταλήγει σε υποθέσεις που θα πρέπει να διερευνηθούν εμπειρικά. Με αυτό τον τρόπο, θα αποφευχθούν όλες οι ιδεοληψίες και οι προκαταλήψεις σε ό,τι αφορά γενικά το πολίτευμα της βασιλευόμενης ή της αβασίλευτης δημοκρατίας και ειδικά την ελληνική εμπειρία που είναι το θέμα της παρούσης εργασίας.

Γιατί μερικές χώρες τα καταφέρνουν καλά με βασιλευόμενες δημοκρατίες και άλλες δεν τα καταφέρνουν; Μήπως το πολίτευμα δεν διαδραματίζει κανένα ρόλο τελικά; Κλασικές περιπτώσεις είναι η βασιλευόμενη δημοκρατία της Μεγάλης Βρετανίας και η αβασίλευτη των ΗΠΑ. Και οι δυο μια χαρά τα πάνε σε σχέση με άλλες χώρες, με ή χωρίς βασιλιά. Αλλά και στην Ευρώπη ισχύει το ίδιο. Για παράδειγμα, μία σύγκριση μεταξύ Ιταλίας και Ισπανίας θα είχε ενδιαφέρον. Αλλά και μέσα στην ίδια χώρα, πώς αξιολογούνται οι περίοδοι της βασιλείας και της μη βασιλείας, όπως είναι και η περίπτωση της Ελλάδος; Τι πέτυχαν οι βασιλείς της Ελλάδος και τι οι πρόεδροι της ελληνικής δημοκρατίας; Είμαι σίγουρος άλλοι ερευνητές της ιστορίας θα θέσουν πλήθος άλλων ερωτημάτων, που θα πρέπει να μπορούν να ελεγχθούν εμπειρικά.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' (2015) *Χωρίς Τίτλο*. Αυτοβιογραφία με τη συγγραφική αρωγή του Γεωργίου Π. Μαλούχου. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.
- Νικολούδης, Ν. (2021) Ήταν Συνυπεύθυνος ο Ελευθέριος Βενιζέλος για τη Μικρασιατική Καταστροφή; *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 1(2): 11-21.
- Παπανδρέου, Α.Γ. (1971, 2006) *Η Δημοκρατία στο Απόσπασμα*. Η πρώτη έκδοση κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 1971. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2014) *Η Οικονομική Κρίση της Ελλάδος: Μία Ταξική Ανάλυση Υπέρ των Μνημονίων*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research (ATINER).
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2019) *Ανδρέας Γ. Παπανδρέου: Οικονομολόγος και Πρωθυπουργός*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research (ATINER).
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2020α) *Ο Ελληνικός Εμφύλιος της Δεκαετίας του 1940*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research (ATINER).
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2020β) *Η Δημοκρατία σε Δέκα Μαθήματα*. Αθήνα: Athens Institute for Education and Research (ATINER).
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2021) Αδαμάντιος Κοραΐς: Νυν Υπέρ Πάντων η Παιδεία. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 1(2): 5-10.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2022) Μία Δυναμική Λύση για το Κυπριακό. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 2(2): 5-10.

- Παπανίκος, Γ. Θ. (2023α) *Χωρίς Τίτλο*. Η Αυτοβιογραφία του Βασιλέως Κωνσταντίνου Β'. Βιβλιοπαρουσίαση. *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 3(1): 115-137.
- Παπανίκος, Γ. Θ. (2023β) Πόσα Ευρώ Κόστισε το Τατόι στον Έλληνα Φορολογούμενο Μέχρι το 2023; *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 3(1): 81-93.
- Σταμέλος, Χ. (2023) Η Συνταγματική Ιστορία και το Βασίλειον της Ελλάδος (1832-1967). *Αθηναϊκό Ακαδημαϊκό Περιοδικό* 3(1): 51-60.

Αγγλική

- Meydani A (2022) Applied Democracy in Light of the Five “Iso”s of Democracy. *Athens Journal of Humanities & Arts* (forthcoming). 2022-AJHA-Meydani-03.pdf (athensjournals.gr).
- Papanikos GT (2022a) The Five Ancient Criteria of Democracy: The Apotheosis of Equality. *Athens Journal of Humanities & Arts* 9(2): 105-120.
- Papanikos GT (2022b) The Bright Future of Democracy is in Education. *Athens Journal of Education* 9(2): 353-364.
- Papanikos GT (2022c) Wars and Foreign Interventions in Greece in the 1820s. *Athens Journal of History* 8(1): 9-30.
- Papanikos GT (2020) What is History? An Assessment of Carr’s Monograph. Athens: Athens Institute for Education and Research (ATINER). <https://bit.ly/3zaqDbS>.
- Papanikos GT (2017) Democracy in Ancient Athens and in the Contemporary World. *Opening speech at the 4th Annual International Conference on Humanities & Arts in a Global World 3-6 January 2017, Athens, Greece*. <https://bit.ly/3ib4PFk>.
- Papanikos GT (2016) What can we learn about Globalization from Ancient Athens? The Democracy Effect. *Opening speech at the 10th Annual International Conference on Global Studies: Business, Economic, Political, Social and Cultural Aspects, 19-22 December 2016, Athens, Greece*. <https://bit.ly/3z11BM9>.
- Papanikos GT (2011) The Current Mediterranean Crisis and the Quest for Democracy. *Opening Speech at the 4th Annual International Conference on Mediterranean Studies 20-23 April 2011, Athens, Greece*. <https://bit.ly/342CahV>.
- Petratos P (2022) Some Remarks on the Five Criteria of Democracy. *Athens Journal of Humanities & Arts* 9(3): 261-274.

Monarchy in Greece

Gregory T. Papanikos

President, Athens Institute for Education and Research (ATINER)

The death of the Greek King Constantine II (January 10, 2023) is the occasion to make an evaluation of the historical experience of royalty in Greece. In this article questions are expressed and raised and assumptions are made based on historical data that historians are called upon to investigate. As an example of such an investigation, the hypothesis of the difference in the quality of democracy between reigning and non-reigning regimes prevailing today in the developed countries of Europe is considered. Then the emphasis is on the Greek kings, from the first to the last. Finally, an evaluation of the current Greek period of the non-reigning democracy, 1974-2023, is attempted.

Keywords: *Greece, Europe, Royalty, Democracy, Monarchy, Constantine II*